

МАЛІ СПІЛЬНОТИ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У публікації розглянуто три типи спільнот, які формуються навколо релігійних, економічних та сімейних цінностей. Вказано, що рівень солідарності всередині спільнот може бути охарактеризований поняттям соціального капіталу. Продемонстровано, що спільноти, утворені за економічними інтересами рано чи пізно стають причетними до політичної діяльності, тому найкращими для розвитку громадянського суспільства є релігійні об'єднання та сімейні спільноти.

Ключові слова: спільнота, цінності, соціальний капітал, громадянське суспільство

На відміну від уявлень про національність, представники якої можуть бути громадянами різних країн і завдяки етнічним традиціям підтримувати свою ідентичність, держава як стале об'єднання громадян, що існують на спільній території, для успішного існування та розвитку повинна характеризуватися, окрім ідеологічної єдності, достатнім рівнем громадянської консолідації або розвинутим громадянським суспільством. Розглянемо, які чинники можуть впливати на рівень міжособистісних невіддільних зв'язків, які становлять основу громадянського суспільства.

Для цього визначимося спочатку, коли, власне, у людей виникає бажання зробити щось корисне не тільки для себе, а й для іншої людини чи якоїсь спільноти, що й становить основу громадянської активності. Мабуть тоді, коли в її свідомості існують поняття й ідеї, що перевершують її власне існування, а їх реалізація дає моральне задоволення. Відразу підкреслимо, що таких ідей повинно бути принаймні декілька, щоб уникнути загрози тоталітаризму, який хоча й розпочинає свою ходу з проголошення величних ідеалів, але в результаті повністю знищує неконтрольовану громадянську активність і поглинає недержавні інституції.

Такі ідеї, що виходять за межі індивідуального людського існування, мають регулятивний, ціннісний характер. Найкращим чином їх окреслює філософія і дає розуміння цінності людини, світу й життя. Не дивно, що один із варіантів сформульованого І. Кантом об'єктивного принципу моральності (категоричного імперативу) є квінтесенцією «Загальної декларації прав людини ООН», що проголошує всіх людей від народження вільними і рівними в правах [2, с. 1]. Цей варіант звучить так: «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого як до мети, й ніколи не ставився б до них тільки як до засобу» [3, с. 270].

На жаль, на практиці філософія нечасто стає генератором дороговказів, натомість, переважним джерелом цінностей і, як наслідок, громадянської активності, стають релігійні вірування, економічні інтереси й сімейно-родові взаємини. Тож не дивно, що після знайомства з особливостями народовладдя в громадах Північної Америки, становлення яких відбувалося під впливом релігійних християнських цінностей, де засновникам Нового світу вдалося поєднати дві протилежні речі «дух релігії та дух свободи» [5, с. 51], Алексіс де Токвіль висвітлив громадянське суспільство як добровільну, нерегламентована державою взаємодію між людьми, соціокультурний зв'язок, на тлі якого реалізовується демократичний лад країни. Солідарність та взаємопідтримка у межах своєї громади допомагала вирішувати життєві проблеми співіснування на добровільних началах з опорою на біблійні цінності. У сучасних протестантських деномінаціях ситуація практично не змінилася, її члени мають розгалужену сітку громадянських спільнот, члени яких охоче допомагають не тільки один одному, але й просто нужденним. Прихильники реформаційних рухів і церковних організацій не долучаються до політичної діяльності (за винятком індивідуальних осіб) і не намагаються впливати на державні органи та структури.

Якщо Токвіль підкреслював новаторську громадянську діяльність релігійних спільнот, то Ю. Габермас, досліджуючи категорію відкритості громадянського суспільства, зазначив суттєвий вплив на формування недержавних відносин невеликих об'єднань за економічними інтересами, членами яких були «корпоративно згуртовані в цехи дрібнотоварні ремісники» [1, с. 58]. Такі спільноти відіграли значну роль у становленні громадської відкритості, що стала основою держави нового типу. Виникали такі спільноти, як пише Ю. Габермас, у застільних товариствах, сало-

нах і кав'ярнях та об'єднували різноманітних приватних осіб незалежно від походження [1, с. 80]. Ю. Габермас показав, що ознакою остаточної перемоги «нової історичної свідомості» або епохи Модерну можна вважати утворення публічної відкритості (на відміну від репрезентативною аристократичної), а також розгортання преси, яка зробила надбанням громадськості різні погляди і сприяла розширенню мережі громадянської комунікативності.

Зазначимо, що економічні інтереси лише частково можуть вважатися джерелом ідей, навколо яких утворюються спільноти громадянського суспільства. Згодом і Ю. Габермас підтверджую це у своєму дослідженні, бо відкритість бере на себе політичні функції впродовж XVIII століття і стає організаційним принципом правової держави з парламентською формою управління, а до початку XIX століття всі інституційні організації резонерські публіки, такі як газети, цивільні мітинги та інше, остаточно перетворюються в «громадську думку», що безпосередньо причетна до прийняття рішень на державному рівні.

За минулі століття з'являлось і зникало безліч спільнот і товариств: від утаємничених зібрань впливових осіб до товариств боротьби з гризунами, членів яких поєднувало не тільки спільне бачення вирішення тих чи інших проблем, але й високий рівень взаємної довіри та солідарності. Особливою стабільністю існування вирізняються спільноти, що формуються на сімейно-родових засадах. Звичайно, родові клани зустрічаються все рідше, майже виключно в архаїчних культурах, але їх легко замінює система дружніх відносин між сім'ями, поєднаними не тільки родинними стосунками, але й простим сусідством. Найбільше такими тісними стосунками відзначаються мешканці приватних будинків. Очікувано, що рівень довіри, солідарність один з одним у близьких сусідів-друзів допомагають вирішувати різні життєві проблеми без звернень та впливу на державні структури.

Американський соціолог Дж. Коулман характеризував спільноту, «всередині якої існує повна надійність і абсолютна довіра», коли вона «здатна зробити багато більше в порівнянні з групою, що не володіє даними якостями» як таку, що володіє достатнім соціальним капіталом, [4, с. 126]. Це поняття було введено для позначення рівня довіри та солідарності, як особливого соціального контексту, що визначається нелінійними зв'язками між індивідами всередині соціальної організації. Очевидно, що поняття соціального капіталу може бути мірою розвиненості громадянського суспільства, оскільки визначає рівень розвитку міжособи-

стісних зв'язків, так би мовити сіткову структуру серед багатьох членів спільноти.

Як показує історія, малі спільноти часто ставали не тільки центрами взаємодопомоги, а й осередками кардинальних соціальних змін, особливі ті, які утворювалися задля обміну думками і критичних дискусій щодо суспільного устрою. Але якщо мати за мету сформувати розвинуте громадянське суспільство, то слід мати на увазі, що товариства, організовані за економічними інтересами, тяжіють до впливу на державні інституції, а релігійні спільноти та сімейні дружні товариства — це групи з високим соціальним капіталом, які відзначаються міцними неформальними зв'язками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство : [пер. з нім.] / Ю. Габермас. — Львів : Літопис, 2000. — 318 с.
2. Загальна декларація прав людини ООН [Електронний ресурс] : міжнар. докум. від 10.12.1948 / Верховна Рада України. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Кант И. Сочинения : в 6 т. : [пер. с нем]. Т. 4, ч. 1 / И. Кант. — Москва : Мысль, 1965. — 544 с.
4. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман ; пер. с англ. Л. Стрельникова, А. Стасенко // Общественные науки и современность. — 2001. — № 3. — С. 121—139.
5. Токвиль А де. Про демократію в Америці [пер. з фр] / Алексис де Токвіль. — Київ : Всесвіт, 1999. — 587 с.

This publication reviews three types of communities, which organize around religious, economical and family values. It denotes that level of solidarity inside communities can be characterized by concept of social capital. It is shown, that communities, formed by economic interest sooner or later become involved into political activity, therefore religious unions and family communities are the best for developing civil society.

Keywords: community, values, social capital, civil society

АВТОРИ

Абаши́нік Володи́мир Олексі́йович, доктор філософських наук, доктор філософії Йєнського університету імені Фрідріха Шіллера, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Харківського економіко-правового університету

Александрова Марина Вячеславівна, кандидат філософських наук, доцент Харківської державної академії культури

Александрович Тетяна Зігфрідівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарно-мистецьких дисциплін та технологій легкої промисловості Київського національного університету технологій та дизайну

Беценко Тетяна Петрівна, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Білик Олексій Михайлович, кандидат філософських наук, доцент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Білик Ярослав Михайлович, доктор філософських наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Вівчар Соломія Володимирівна, кандидат філологічних наук, завідувач книжкових фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

Воронянський Олександр Володимирович, кандидат історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Гайдамачук Ольга Володимирівна, старший викладач кафедри етики, естетики та історії культури Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Голіков Сергій Олексійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Гужва Алла Анатоліївна, зав.відділу комплектування документів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Єрмоленко Анатолій Миколайович, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директо-

ЗМІСТ

Іван Карпенко. СКОВОРОДИНІВСЬКИМ ЧИТАННЯМ — 25:	
ДІАЛОГ ІЗ ЧАСОМ І СУСПІЛЬСТВОМ	3
Анатолій Єрмоленко. ПАРАДИГМА ДИСКУРСУ	
В ФІЛОСОФІЇ ДІАЛОГУ	10
Владимир Прокопенко. ИСТОКИ И СМЫСЛ	
ПЛАТОНОВСКОГО ДИАЛОГИЗМА	23
Володимир Петрушов. ПРОБЛЕМА ДІАЛОГУ КУЛЬТУР	
ЯК ОДНА ІЗ КАРДИНАЛЬНИХ У ФІЛОСОФІЇ	
XX—XXI СТОЛІТЬ	33
Георгий Панков. ВРАЗУМЛЕНИЕ В ДИАЛОГАХ Г. СКОВОРОДЫ	43
Віктор Чернишов. КОСМОЛОГІЯ Г.С. СКОВОРОДИ	53
Іван Загрійчук. СУСПІЛЬНИЙ ДІАЛОГ,	
ЙОГО МОЖЛИВОСТІ ТА МЕЖІ	61
Владимир Шаповал. ДИАЛОГ И ПРЕДЕЛЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ	67

ФІЛОСОФІЯ ЯК ДІАЛОГ.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛОГІЗМ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Людмила Шаповал. ПРИРОДА ТА МОЖЛИВОСТІ	
ФІЛОСОФСЬКОГО ДІАЛОГУ	75
Олена Сук. ПРО ТВОРЧУ ПРИРОДУ ДІАЛОГУ	84
Александр Чаплыгин. ИМЕНОВАНИЕ	
КАК ТВОРЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС	90

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ДІАЛОГУ

Катерина Карпенко. ДІАЛОГІЧНА СУТНІСТЬ	
ЕКОФЕМІНІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ	104
Галина Остапчук. КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ	
УМБЕРТО ЕКО	111
Ольга Гайдамачук. ДІАЛОГ ІНТОНАЦІЙ ТА ДЕТОНАЦІЙ	
Ж.-Ж. РУССО В ДЕКОНСТРУКЦІЇ Ж. ДЕРРИДА	116

<i>Микола Козловець. ІСТОРІОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС: ВІД СУПЕРЕЧЛИВИХ СМИСЛІВ ДО ДІАЛОГУ І ТВОРЕННЯ НОВИХ СЕНСІВ</i>	126
<i>Катерина Кузнецова. ПОСТСЕКУЛЯРНА ПАРАДИГМА: НЕОБХІДНІСТЬ ВЗАЄМНОГО ВИЗНАННЯ, ДІАЛОГ ТА ТОЛЕРАНТНІСТЬ</i>	137
<i>Сергій Голіков. ДІАЛОГІЧНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ</i>	143

СВІТИ СКОВОРОДИ. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА — ФІЛОСОФ ДІАЛОГУ

<i>Олексій Білик, Ярослав Білик. ФІЛОСОФІЯ СКОВОРОДИ: ДІАЛОГ І ГРА</i>	154
<i>Соломія Вівчар. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І АЛЬ ГАЗАЛІ: ФІЛОСОФСЬКІ ПАРАЛЕЛІ</i>	160
<i>Сергей Заветный. ФИЛОСОФИЯ НЕНАСИЛИЯ И Г.С. СКОВОРОДА</i>	171
<i>Володимир Абаши́нік. АРІСТОТЕЛЬ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ХАРКІВСЬКОГО ПРОФЕСОРА КИПРІЯНА МИКОЛАЙОВИЧА ЯРОША (1854—1921)</i>	182
<i>Тетяна Александрович, Микола Малинка. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОЗИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ</i>	191
<i>Юрій Ходанич. ІДЕЯ «МИЛОСЕРДЯ» КРІЗЬ ПРИЗМУ «ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ»</i>	198

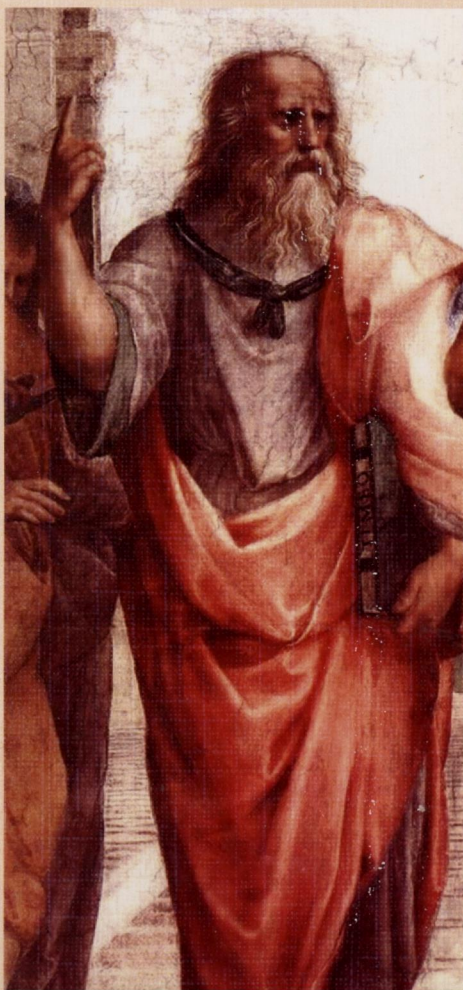
СУСПІЛЬНИЙ ДІАЛОГ І ГРОМАДЯНСЬКИЙ КОНСЕНСУС В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ, МАЙБУТНЄ

<i>Іван Толстов. ДІАЛОГ КУЛЬТУР У СУЧАСНОМУ СВІТІ</i>	208
<i>Марина Александрова. СУСПІЛЬНИЙ КОНСЕНСУС В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ</i>	214
<i>Алла Гужва. МАЛІ СПІЛЬНОТИ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА</i>	217
<i>Олена Титар. ФІЛОСОФІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДІАЛОГУ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ</i>	221
<i>Олександр Воронянський. НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ</i>	230

ФІЛОСОФ — СПІВРОЗМОВНИК СВІТУ: *діалог, комунікація, консенсус*

*Матеріали XXV
Харківських міжнародних
сковородинівських читань,
присвячених 295-річчю
з дня народження
Г.С. Сковороди*

*30 вересня —
1 жовтня 2017 року
Сковородинівка — Харків*

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Міжнародний фонд «Відродження»
Український філософський фонд
Харківська обласна державна адміністрація
Управління культури і туризму
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний
музей Г.С. Сковороди»

ФІЛОСОФ — СПІВРОЗМОВНИК СВІТУ: *діалог, комунікація, консенсус*

*Матеріали XXV Харківських міжнародних
сковородинівських читань,
присвячених 295-річчю з дня народження Г.С. Сковороди*

30 вересня — 1 жовтня 2017 року

Сковородинівка — Харків

Харків
«Майдан»
2017

*Друкується за рішенням Науково-методичної ради
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди»,
протокол № 7 від 26 жовтня 2017 року;
Вченої ради філософського факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
протокол № 3 від 20 жовтня 2017 року.*

Ф 56 Філософ — співрозмовник світу: діалог, комунікація, консенсус : Матеріали XXV Харківських міжнародних сквородинівських читань, присвячених 295-річчю з дня народження Г.С. Сковороди (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди», 30 вересня — 1 жовтня 2017 року). — Харків : Майдан, 2017. — 264 с.

Мислення — не тільки спеціальна форма пізнання суб'єктом об'єктивної дійсності, а й особливий діалог як взаємодія кількох смислових позицій, що висловлюються або співрозмовником у зовнішньому діалозі, або самою мислячою людиною у внутрішньому діалозі.

У збірнику представлені розмисли про природу діалогу, філософський діалогізм та його роль у європейській культурно-філософській традиції, сучасній філософії діалогу. Окрему позицію відведено для осмислення світів Григорія Сковороди, якого учасники конференції означили як філософа діалогу.

Цікавими для наукової спільноти та ширшого кола читачів будуть розвідки, присвячені питанню розвитку суспільного діалогу та громадянського консенсусу в Україні, а також феномену Слобідської України із зазначенням проблеми міжкультурних комунікацій порубіжжя, які долаються через діалог, толерантність, взаєморозуміння.